

Fabó László (Budapest):
Jelről-jelre olvasni! Egy etruszk szobor és két aranypénz feliratának olvasata

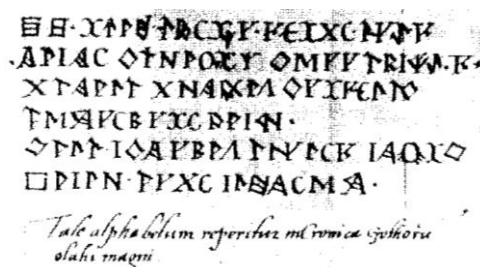
Mottó:
Nem kitalálni! Jelről-jelre elolvasni kell!¹⁹

E rövid gondolatmenetemet mindenkinek írom, akiknek fontos a magyar nyelv ügye!
Bevezetőül elmondom, hogy éppen huszonöt éve hasított belém, itt élek Magyarországon és nem ismerem a rovásírást.

Nekiláttam megtanulni. Rövid idő alatt sikerült elég jó szinten elsajátítanom. Mesterem lett a több mint ötszáz évvel ezelőtt élt királyi követ, BILÁJI BARLABÁS, aki a török császár büntetését töltve, a császári loistálló márvány szegélyébe, a később megtalált és a rováskutatók körében évtizedes vitát kiváltó, híres „isztambuli rovásfeliratot“ véste (1. ábra).

Különleges tanulságokkal szolgál! Ezek közül mindössze kettőt emlétek meg most.

Ennek érdekében mutatom a keletkezése után közel negyven évvel későbbi megtalálásakor készült egykori másolatot:

1. ábra. „Bélaji Barnabás” felirata 1515-ből.

Nagy köszönettel tartozom Ráduly János kitűnő székely rováskutatónak, akitől 2008-ban megkaptam AZ ISZTAMBULI SZÉKELY (MAGYAR) ROVÁSEMLÉK című, 2007-ben az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában megjelent remek könyvét.

Ide másolom az általa az közölt és már akkor túlhaladottnak ítélt olvasatot²⁰ (2. ábra):

eZeR · ÖCÁZ · TIZeNÖT eSZTeNDÓBeN ·
IRTÁKeSZT LÁSZLÓ KIRÁLYÓT KÖVeTÉT
VÁRATTÁK · eSZT
BILAJI BaRLABÁS KeTÖeSZTeNDeJIK
ITVALTNeM TÓN CSÁSZÁR ·
KeTeJI · SZéKeL TaMÁS IRTÁNeSZT.
SZeLIMBÖK CSÁSZÁR · ITTéBeN SZÁZLÓVAL ·

2. ábra. Ráduly János balról jobbra haladó olvasata, a kisbetűk a rovásban elhagyott magánhangzókat jelölik.

Megjegyzésem: 2008-as tanulmányomban²¹ – ellentétben legtöbb kutatóval²² – én a rovásemlék egykori rovójaként Biláji Barlabást említettem. Ott megindokoltam, hogy a fenti olvasatban KéTeJI Székel TaMÁS-ként feloldott jelsor előfeltételezésen alapuló, téves részlet. Érveimre most nem térek ki.

¹⁹ Fabó László Pál.

²⁰ Ráduly János: *Az isztambuli székely (magyar) rovásemlék*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2007.

²¹ Lásd Fabó László Pál: Különleges nyelvmemlékünk az isztambuli rovásfelirat! Ráduly János nyomán. *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 23. évfolyam, 4. szám, 2008.

https://epa.oszk.hu/01400/01445/00010/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2008_4_067-079.pdf

²² Pl. <http://rovas.info/2015/06/isztambuli-felirat-raduly-janos/>

Fontos felfigyelni viszont a következőkre:

1) E rovás nem a ma használatos helyesírás, hanem akkori kiejtés mód szerinti!

Ld.: ÖCÁZ, eSZeTNDeJIK, BILaJI (vsz. Bélaji), BaRLABAS (vsz. Barnabás), stb.

2) A rovás szabályai szerint, hangugratással a magánhangzók, főleg az „e” hangok nem kerültek lejegyzésre! Ezek állandó és átgondolt visszapótlása nélkül a jelsor nagy része értelmezhetetlen!

A rovások olvasásakor, Ráduly Jánoshoz hasonlóan, következetesen használom a mássalhangzók „e” előhanggal kiegészítését, ami szükséges a szöveg szavainak felismerhetőségéhez! Teljes hangzósításnak nevezem, amit minden rovás jelsor, így az etruszk feliratok feldolgozásában is alkalmazok.

1. Az elemzésre választott etruszk szoborfelirat

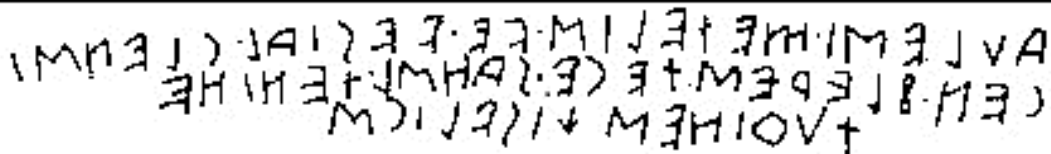
Museo Arqueológico de Florencia gyűjteményében található.

*El Orador o il Arringatore*²³ néven jegyzett (TLE 651; CIE 4196) bronz szobor tógájának szélébe van vésve (3. ábra).²⁴

3. ábra. Az etruszk felirat és Aulu Metellus teljes szobra.²⁵

Az etruszk felirat grafikai másolata (4. ábra):²⁶

4. ábra. Az felirat másolata.

Az írásjelek száma 66, amely pontozással, sorvégekkkel, illetve „szóközzel” 12 szakaszra tagolódik. Lentebb részletező módon kialakult olvasatom szerint e **2200 éves** felirat egy rövid, ironikus párbeszéd a szónok és hallgatósága között (vastagítva az eredeti szavak):

Egy a népből:	1) A' Ó elé e'bű(n)!	Az Öreg(isten) elé ezt a bünt!
Szónok:	2) Metélőbe?	Darálóba (Öreghez) menni?
Egy a népből:	3) Evé.	Befogadja (beeszi) az Öreg.

²³ Pl: <https://www.mysteriousetruscans.com/>

²⁴ Pl: <https://www.flickr.com/photos/56634448@N08/5224852992>

²⁵

²⁶ Pl: <https://www.mysteriousetruscans.com/>

Szónok:	4) Evé? E'szú(v) áll!	Beveszi (hiszi ön)? A szívem megáll!
Egy a népből:	5-6) Kelén e'bökén.	Fölháborodok szava dőfésén!
Szónok:	7) Feléré eb!	Kutya is feléri (ésszel)!
Egy a népből:	8) Ették-é?	Bevették-e (megértették-e)?
Szónok:	9) Szán(ja) bele.	Higgye el (megértették)!
Egy a népből:	10) E' tény(leg) öné?	Tényleg az ön véleménye?
Szónok:	11) Tú(l) jó önébe!	Az (én véleményem) túl jó önébe!
Egy a népből:	12) Gyüszs velük be!	Bejössz velük (Öreghez ez ügyben)!

Egy lehetséges szóközi helyzet szarkasztikusan bemutatva!

Külön tanulmányt érdemelne az etruszk szöveg tömörsége és szóhasználata!

A jelsor balról jobbra olvasandóvá tükrözött, könnyebben azonosítható grafikai változata²⁷ (5. ábra):

**AVLEMI•METELIM•FE•FESIAL•CLEMMI
CEN•8LEPEM•TECE•SANML•TENINE
TVOINEM ↓ ISFLICM**

5. ábra. A feliratot jobbról balra tükröző jelsor.

A jelsornak az etruszkológia által közölt (IPA) hangzósítása:

- 1) *auleši*   2) *meteliš*   3) *ve*   4) *vesial*   5) *clenši* - 6) *cen*
7) *flereš*   8) *tece*   9) *sanšl*   10) *tenine*   11) *tuχ ineš*   12) *χ isvlicš*

Az 5. és 6. szakaszt az első sor vége választja el. Azokat egy szakasszá egyesítettem.

Minden etruszk felirathoz egységes, előzetes feltételezéseimet ugyanebben a folyóirat számban „Két etruszk felirat olvasta” című írásomban adtam közre!

Az etruszk jelek azonosításához használt hangzósítási táblázatom (6. ábra):

a	b _š	c (=k)	e	f	χ (=kh)	h	i (=th)	k	l	m	n	u	p (=ph)	q	r(d)	s	š	t	v (=ts)	Nemzetközi átírás			
A	B	C	E	F	Y	H	I	K	L	M	N	U	P	Q	R	S	Š	T	V	Etruszk jel			
A	eB	eK	E	eF	eGY	eH	Ü	eJó	eK	eL	eM	eN	U	eP	eP(h)	Ku	eR	eSZ	KSz	eT	eV	eZ	Hangzósítás
A	eB	eK (eH)	E	eF	eGY (eG)	eH	Ü Ö	Jó eLY	eK	eL	eM	eN eNY	U Ó	eP	eP eF	eR	eSZ (eS)	eK- eSZ	eT eTY	eV	eZ	Lehetséges hangalakF.L	

6. ábra. Az etruszk jelek azonosításához használt hangzósítási táblázat.

Első sor: az adott jelnek (International Phonetic Alphabet – IPA) az etruszkológiában is használatos fonetikai értéke.

Második sor: a fonetika értékeknek az etruszkológiában megfeleltetett etruszk jel.

Harmadik sor: adott jelnek a vizsgálataimban bebizonyosodott, általam használt hangzósítása.

Negyedik sor: adott etruszk jel által *képviselt hangtartomány*.

A felirat elemzését teljes hangzósítással végeztem el.

A jelek egyértelmű azonosíthatósága érdekében:

- a) az egyes szakaszok grafikai képe

²⁷ <http://users.tpg.com.au/etr/etrusk/po/etrindex.html> (2005-ben)

- b) alá jelről jelre adom a jelek (IPA) fonetikai értékeit,
 c) alattuk a táblázatomban harmadik sora szerinti a jelek teljes hangzósítását,
 d) alattuk a táblázatomban negyedik sora szerinti nyers olvasatukat,
 e) alattuk az írásjelekkel ellátott mondataikat.

1)	AVLEMI	6 db jel	2)	ME TELIM	7 db jel
	a u l e s i			m e t e l i s	
	AÓeLEeBŰ			eMEeTEeLŰeB	
	a' ó elé ebű'			metélőbe	
	A' Ó elé e'bű(n)!			Metélőbe?	
3)	ER	2 db jel	4)	ESIAL	6 db jel
	v e			v e s i a l	
	eVE			eVEeSZŰAeL	
	evé			evé eszű áll	
	Evé.			Evé? E'szű(v) áll.	
5-6)	LENM/CEN	9 db jel	7)	LEPEM	6 db jel
	c l e n s i c e n			f l e r e s	
	eKeLEeNeBŰeKEeN			eFeLEeREeB	
	kelén e'bökén			feléré eb	
	Kelén e'bökén.			Feléré eb!	
8)	TECE	4 db jel	9)	SAHML	5 db jel
	t e c e			s a n s l	
	eTEeKE			eSZAeNeBeL	
	ették é			szán bele	
	Ették-é?			Szán(ja) bele.	
10)	TENINE	6 db jel	11)	TVOINEM	7 db jel
	t e n i n e			t u q i n e s	
	eTEeNŰeNE			eTUeJóŰeNEeB	
	e' tény öné			tú' jó önébe	
	E' tény(leg) öné?			Tú' jó önébbe!	
12)	GYUSSZ	8 db jel			
	x i s v l i c s				
	eGYŰeSZeVeLŰeKeB				
	gyüszsz velük be				
	Gyüszsz velük be!				

A szakaszok utolsó sorainak másolataiból és azok mai szóhasználatra fogalmazott értelmezésimből állt össze a fenti olvasatom!

Ilyen szóhasználatot mai nyelv- és világszemléletünkkel kitalálni nem, csak magyar anyanyelvi szintű tudással felismerni lehet! Komolyan kell vennünk!

Ezt bizonyítja az etruszkológia közel 200 évesi igyekezete ellenére a feliratról általuk közölt „megfejtés”:

"For Aulus Metellus, son of Vel and Vesia. Statue dedicated in recognition of his service to the public"

„Aulus Metellusnak, Vel és Vesia fiának. A köz szolgálatának elismeréseként felavatott szobor.”

2. Az elemzésre választott egyik aranypéNZ felirata

NUMMI TLE 409 ; 1, arg, IV/III ; Castellina Marittima etruszk aranypéNZ.

Az etruszk jelek azonosításához használt hangzósítási táblázatam:

a	b	c	e	f	g	h	i	k	l	m	n	u	p	q	r	s	t	v	z	Nemzetközi átírás			
⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	Etruszk jel			
A	eB	eK	E	eF	eGY	eH	Ü	eJó	eK	eL	eM	eN	U	eP	eP(h)	Ku	eR	eSZ	KSz	eT	eV	eZ	Hangzósítás
Ä	eB	eK	E	eF	eGY	eH	Ü	eJó	eK	eL	eM	eN	U	eP	eP	eF	eR	eSZ	eK-	eT	eV	eZ	Lehetséges hangalakF.L

Első sor: az adott jelnek (International Phonetic Alphabet – IPA) az etruszkológiában is használatos fonetikai értéke.

Második sor: a fonetika értékeknek az etruszkológiában megfeleltetett etruszk jel.

Harmadik sor: adott jelnek a vizsgálataimban bebizonyosodott, általam használt hangzósítása.

Negyedik sor: adott etruszk jel által *képviseelt hangtartomány*.

A felirat elemzését teljes hangzósítással végeztem el.

A jelek egyértelmű azonosíthatósága érdekében:

- Jelről jelre adom a péNZ jeleinek fonetikai (IPA) értékeit,
- alattuk a táblázatam harmadik sora szerinti a jelek teljes hangzósítását,
- alattuk a táblázatam negyedik sora szerinti olvasatukat,

7. ábra. Érem felirata 7 jeltől áll.

Nemzetközi átírása: *p u p l u n a*

Saját hangzósításom: ePUePeLUeNA

Olvasata: **Púpolóna** (pénze)

A szövegösszefüggés alapján külön jelentést nyer a fejen lévő (koszorús) kucsma, azaz *púp*!

A púp jelképe a bányászatnak, a kohászatnak és a kovácsoknak egyaránt! Általában a hegyi embereknek!

Púpolón(i)a (amit ma a térképen Populona tartománynak neveznek), a bányászok és kohászok, kovácsok (hegyi) országa a púpos kemencéikkel, a felpúpozott hányóikkal, s a mindezeket jelképező dicső (meleg) *púppal* a fejükön. A jelsor tördelésével a hangugratásos etruszk feliratok fontos tulajdonságára, a többes olvashatóságára kapunk érzékletes példát.

A rovás szabályai szerint lehet hosszú is a mássalhangzó:

Púp(p)al ó'na!

A púpnyi aranypéNZ oltalmat tud adni! De általában a púp (a kucsma, a halomsír, stb.) jól véd.

Az ábrázolt két szerszám, a fogó és a kalapács, melyek bányász, kohász és kovács eszközök, alakjuk szerint írásjelek is lehetnek. Jobbról balra: *t x*.

A négy pont, szám is lehet. eT 4 eKeSz, pl. „*te 4-kész*” lehetne.

Felvetődhet, hogy a 4 pont négy vasváros (kohász település) jelzése, melyek együtt alkotják a gazdag négyest.

3. Az elemzésre választott másik aranypénz felirata

NUMMI TLE 358 ; 1, arg, IV/III ; Sovana etruszk aranypénz.

Az etruszk jelek azonosításához használt hangzósítási táblázatam:

a	b	c	e	f	h	i	k	l	m	n	u	p	q	r	s	ś	t	v	z	Nemzetközi átírás			
⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	⌒	Etruszk jel			
A	eB	eK	E	eF	eGY	eH	Ü	eJó	eK	eL	eM	eN	U	eP	eP(h)	Ku	eR	eSZ	KSZ	eT	eV	eZ	Hangzósítás
A	eB	eK	E	eF	eGY	eH	Ü	eJó	eK	eL	eM	eN	U	eP	eP(h)	Ku	eR	eSZ	eK-	eT	eV	eZ	Lehetséges hangalakF.L

Első sor: az adott jelnek (International Phonetic Alphabet – IPA) az etruszkológiában is használatos fonetikai értéke.

Második sor: a fonetika értékeknek az etruszkológiában megfeleltetett etruszk jel.

Harmadik sor: adott jelnek a vizsgálataimban bebizonyosodott, általam használt hangzósítása.

Negyedik sor: adott etruszk jel által *képviseelt hangtartomány*.

A felirat elemzését teljes hangzósítással végeztem el. A jelek egyértelmű azonosíthatósága érdekében:

- Jelről jelre adom a pénz jeleinek fonetikai (IPA) értékeit,
- alattuk a táblázatam harmadik sora szerinti a jelek teljes hangzósítását,
- alattuk a táblázatam negyedik sora szerinti olvasatukat.

8. ábra. Az érem felirata 12 jeltől áll.

Sajnos csak a bal oldali, nagyon rossz másolat áll rendelkezésemre. A letöltött nyelvészeti átírás alapján megpróbáltam a jelek valószínű alakját berajzolni a jobb oldali rajzba.

Nemzetközi átírása: *p u p l u n a : l e s z : m ü*

Saját hangzósításom: ePUePeLUeNA : eLEeS : eMÜ

Olvasata: **Púpolóna lész' mű!**

Értelmezésem: **Púpolón(i)a műalkotás lesz!**

Nagyon büszke és távlatos vállalkozás megfogalmazása! Ez a jövendölés nem csak a pénzre vonatkoztatható, hanem általában az élet javainak bőségére. Ezen az érmen is látható a *púp*! A feldomborodó „holdsarló”! Alatta „gőznek”, „gáznak”, vagy „paráznak” képzetét keltő ábrázolás erősíti a kohászatra, bányászatra vonatkozást.

Szinte felrobbanni látszik, olyan púpos! De, ugyanakkor holdas, csillagos ég is lehet az! Itt is izgalmas olvasati változatok kerekednek(!) ki, annak függvényében, hogy honnan kezdjük el. Ha elforgatjuk az érmét fél fordulattal, azonnal a most alul levő *P* lesz a kezdő jel és a „holdsarló”-púp gőzölgő, gazdag tállá válik.